Mondros Mütarekesi'nden Lozan Barış Konferansı'na

Milli Mücadele Dönemi Türkiye–ABD İlişkileri

(1918-1923)

Kenan Özkan

ÖTÜKEN

Kenan Özkan; 21 Haziran 1981 tarihinde Kütahya'da dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Muğla'da tamamladı. 1998'de Muğla Turgut Reis Lisesi'nden, 2003'te Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2006'da Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans programını tamamladı. 2010-2014 yıllarında Kara Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde öğretmen subay statüsünde görev yaptı ve Üsteğmen rütbesindeyken bu görevden ayrıldı. 2011'de başladığı Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora programındaki eğitimi tez aşamasında devam etmektedir.

İçindekiler

Önsöz 9
Kısaltmalar 11
Giriş....13

Birinci Bölüm
Türkiye-Abd Siyasi İlişkileri

I. 1918-1919 Arası Türkiye-ABD Siyasi İlişkileri 23
A) *Osmanlı Devleti ve ABD Siyasi İlişkileri* 23
1) Osmanlı Devleti'nin Barış İsteği ve Kopan İlişkileri Yeniden Kurma Çabası 23
2) Paris Barış Konferansı'nda ABD'nin Türkiye Politikası 32
a. Wilson Prensiplerinin Hazırlanışı ve Türkiye'yi İlgilendiren Noktalar....32
c. ABD'nin Türkiye Politikası 51
1. ABD'nin İstanbul ve Boğazlar İdaresi....55
2. ABD'nin Anadolu Meselesindeki Tutumu....66
a) İzmir'in İşgali ve ABD'nin Rolü 73
b) İzmir'in İşgaline Karşı Tepkiler 87
c) Yunan Mezalimi Tahkik Komisyonunun Kurulması, Çalışmaları ve Amiral Bristol Raporu....96
3. ABD'nin Ermenistan Meselesi'ndeki Tutumu 119
a) Paris Barış Konferansı'nda Ermenistan Meselesi....122
b) General Harbord Raporu 143
4. King-Crane Komisyonu 158
a) Komisyonun Kurulması 158
b) Komisyonun İstanbul'a Birinci Gelişi....161
c) Komisyonun Anadolu'daki Çalışmaları 162
d) Komisyonun İstanbul'a Dönüşü ve Siyasi Parti ve Cemaat Temsilcileriyle Görüşmeleri 163
e) King-Crane Komisyonunun Hazırladığı Rapor....174
B) *Ulusalcılar ve ABD Siyasi İlişkileri* 190
1) Manda Yönetimini Kabul Ettirme Çabaları....190
a. Basında ve Kamuoyunda Wilson Prensipleri ve Manda Düşüncesi 190
b. Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri....209
2) Kongrelerdeki Faaliyetler ve Manda Düşüncesinin Sona Ermesi....219
a. Erzurum Kongresi ve Manda Tartışmaları 219
b. Sivas Kongresi ve Manda Tartışmaları 229
c. General Harbord Heyeti ile Temaslar....239
II. 1920-1923 Arası Dönemde ABD'nin Türkiye Siyaseti 247
A) *I. Londra ve San Remo Konferansları Sırasında ve Sonrasında İstanbul ve Ankara Hükümeti ile İlişkiler* 247
B) *Lozan Konferansı ve ABD'nin Politikası* 272
C) *Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında İmzalanan 6 Ağustos 1923 Tarihli Antlaşma*....287

İkinci Bölüm
İnsani İlişkiler

I. Amerika Şarki Karib Muavenet Heyeti'nin Oluşumuna Etki Eden Faktörler 297
II. Amerikan Muavenet Heyetleri'nin Çalışmaları 301
A) Heyetlerin İstanbul ve Anadolu'daki Faaliyetleri.....301
B) Milli Hükümetin Amerikan Muavenet Heyetlerine Bakışı 318

Üçüncü Bölüm
Türkiye – Abd Ekonomik İlişkileri

I. Osmanlı Devleti ve ABD Ekonomik İlişkileri 325
II. Ankara Hükümeti ile ABD Ekonomik İlişkileri 334
A) *Chester İmtiyazı* 350
1) Lozan Konferansı Sırasında Chester İmtiyazı 355
2) Chester İmtiyazının TBMM Tarafından Kabulü 362
a. Tarım Sözleşmesi 371
b. Yeni Ankara'nın İnşası 375
3) Chester İmtiyazının Sonu 377

Sonuç.....381
Kaynakça 386

Önsöz

1914'te başlayıp 1918'e kadar dünyanın dört bir yanında süren ve oluk oluk kanın akmasına sebep olan savaş, insanlığın yaşadığı en trajik savaş olmuştu. Cephelerde birbirlerine kurşun sıkan askerler yanında köyünde tarlasını süren, evinde çocuğunu doyurmaya çalışan herkes bu savaştan etkilenmişti. İnsanoğlunun üretebildiği tüm yanıcı, yıkıcı ve öldürücü silahlar bu savaşta kullanılmıştır. Neticede Osmanlı İmparatorluğu'nun da içinde bulunduğu Üçlü İttifak Grubu savaştan yenik olarak ayrılmıştır. Birinci Dünya Savaşı olarak tarihe geçen bu savaş dünyanın siyasi haritasını da değiştirmiştir. İmparatorluklar yıkılmış yeni yeni milli devletler doğmuş, ülkeler işgal edilmiş, o güne değin yaşanmamış olan manda yönetimleri kurulmaya başlanmış ve var olan siyasal sistemlere alternatif olarak Sosyalist bir sistem doğmuştur. Bunların yanında işgal edilen Anadolu'da başlayan Milli Mücadele hareketi giderek sömürgelerdeki ulusların uyanmasına yol açan ulusal kurtuluş savaşlarının fitilini ateşlemiştir.

Yenilmişlik psikolojisi ile hareket eden Osmanlı yöneticileri İtilaf Devletleri'nin isteklerine boyun eğerken asker ve sivil aydınların öncülüğünde Anadolu ve Rumeli halkı örgütlenerek temel hak ve özgürlüklerini korumak üzere eyleme geçmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesinden sonra liderine kavuşan bu hareket ülkeyi işgalcilerden kurtardığı gibi yüzlerce yıldan beri sürdürülen sistemi de ortadan kaldırmış ve Türk toplumunu çağın dışında bırakan kurumların, kuralların ve zihniyetin birer birer yıkılmasına giden yolu açmıştır.

Türk halkının bu soylu mücadelesi çeşitli yönleriyle yerli ve yabancı araştırmalara inceleme konusu olmuş ve olmaktadır. Türk-Amerikan ilişkileri yeterince incelenmemiştir. Yapılan çalışmalarda da genellikle o dönemin yükselen değeri olan ve sömürgeciliğin kılık değiştirmiş bir şekli olan mandacılık etrafında yoğunlaşmıştır. Anadolu'daki işgal hareketlerine fiilen katılmayan Amerika Birleşik Devletleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini belirleyecek tüm uluslararası görüşmelerde yer almaktan da geri durmamıştır. Mondros Mütarekesi sonrasında İstanbul'a yerleşen Amerikan heyeti zaman zaman Anadolu'ya adamlarını göndererek savaşın gidişatı, Türk halkının durumu hakkında somut bilgiler edinmiştir. Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Doğu Anadolu'nun kalkındırılmasını sağlaya-

cak bir projeyi kabul ederek Chester'e önemli ayrıcalıklar tanımıştır. Kenan Özkan bu çalışmasında Türk Amerikan ilişkilerini sadece İstanbul ya da Ankara bakış açısıyla değil ikisini birlikte ele alarak incelemiştir.

Kenan Özkan da Milli Mücadele sürecindeki Türk Amerikan ilişkilerini mercek altına almaya çalışmış ve bu eseri ortaya çıkarmıştır.

Kenan Özkan bu çalışmasında başta arşiv belgeleri olmak üzere dönemin gazetelerinden büyük ölçüde yararlanmıştır. Basın taraması yaparken İstanbul, Anadolu basını diye de bir ayırım yapmamıştır. Konunun aydınlatılmasına yönelik gazeteleri de taramıştır. Yakın dönem tarih çalışmalarında olmazsa olmaz bu iki kaynak yanında konu ile ilgili yayınlanmış kongre tutanakları, Meclis Zabıtları ve Lozan Konferansı tutanakları gibi çeşitli belgesel eserleri, anıları, yapılmış bilimsel çalışmaları gözden geçirmiştir. Amerikan kaynaklarını da kullanmış olsa idi bu eseri daha da güzelleşmiş olurdu. Umarım ilerde bu eksikliğini de giderir. Eserin kaynakları yanında planının da tutarlı olduğu dikkati çekmektedir. Çalışmasında akıcı bir dil kullanmış, belgeleri bilimsel koşullara göre irdelemiş ve objektif sonuçlar çıkarmıştır.

Tarih çalışmaları uzun, yorucu ve meşakkatli bir çabayı gerektirmektedir. Genç arkadaşımız böyle bir uğraşı göze alarak bu çalışmasını tamamlamıştır. Kendisini kutluyor yeni çalışmalarını bekliyoruz.

Prof. Dr. İhsan Güneş

KISALTMALAR

a.g.e	:	Adı geçen eser
y.a.g.e	:	Yukarıda adı geçen eser
a.g.m	:	Adı geçen makale
y.a.g.m	:	Yukarıda adı geçen makale
AAMD	:	Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
ATTB	:	Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri
BTTD	:	Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
bkz.	:	Bakınız
BOA	:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
CA	:	Cumhuriyet Arşivi
C.	:	Cilt
D.	:	Devre
MAZC	:	Meclis-i Âyân Zabıt Ceridesi
MMZC	:	Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
TBMMZC	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TTK	:	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

ABD ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin kökeni 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar gitmektedir. Bu ilişki temelde Amerika'nın yeni pazarlar elde etme kaygısı ve ticareti geliştirme çabalarından kaynaklanmaktadır. Washington açısından ilişkilere damgasını vuran nokta kurulacak siyasi ilişkilerin ekonomik ilişkilerin gelişimine zemin hazırlayacak perspektifte oluşudur.

Amerikan ticaret gemileri en erken 1785 tarihinde İzmir limanında görünmeye başlamıştır.[1] İlk kez başlayan bu ticari ilişkilerin hemen arkasından ABD, Akdeniz ve Karadeniz'de özellikle İngiltere'ye karşı girdiği rekabette kendi tüccarlarına bir takım ayrıcalıklar sağlayabilmek için Osmanlı Hükümeti nezdinde başvurularda bulunmuştur. Bu doğrultuda ABD Başkanı Monroe, Luther Bradish adlı bir tacir ile Akdeniz filosu komutanı Bainbridge'i 1820 senesinde İstanbul'a göndermiştir. Bu tarihten sonra iki ülke arasında ilişkilerin kurulması yönündeki taleplerini yoğunlaştıran Washington Hükümeti, Charles Rind, Komodor James Biddle ve Offley'i de İstanbul'a göndermiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde 7 Mayıs 1830 tarihli "Seyrisefain ve Ticaret Antlaşması" imzalanmıştır. Her ne kadar ticari ilişkilerin geliştirilmesi konusunda istek ABD'den gelse de 1827'de Osmanlı donanmasının Navarin'de yakılması, Osmanlı Devleti'nin kendisini Avrupa dışında bir müttefik aramaya sevk ettiği gibi Osmanlı Devleti'ni yok olan donanmasını yeniden inşa ederek ticari faaliyetlere girişmek çabası içine de sokmuştur. Bâb-ı Âli, bu doğrultuda Washington'un isteğine olumlu cevap vermiştir.[2]

---

[1] Çağrı Erhan, "Osmanlı-Amerikan İlişkilerinin Başlangıcında Temel Faktörler (1776-1830)", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Ankara, 15-15 Ekim 1997*, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, Ankara, TTK, 1997. Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, 1. Baskı, Ankara, Remzi Kitabevi, 2001, s. 68 vd; Orhan Köprülü, "Tarihte-Türk Amerikan Münasebetleri", *Belleten*, C. LI, S. 200, s. 930.

[2] 7 Mayıs 1830 tarihli antlaşma için bkz. Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara, TTK, 1991, s. 1 vd. Erhan, *a.g.e.*., s. 117 vd. Köprülü, *a.g.m.*, s. 932 vd.

1830'da imzalanan bu antlaşma 5 Ekim 1831'den itibaren yürürlüğe girmiş ve Türk-Amerikan ilişkileri resmen başlamıştır.[3] İlişkilerin resmen başlamasından sonra Amerika'nın, Osmanlı Devleti'ne karşı olan ilgisi giderek artmıştır. Bunun başlıca nedeni ise Osmanlı'nın "Yeni Dünya"da kurulan bu yeni ülkeye gösterdiği ilgidir. Özellikle II. Abdülhamit döneminde daha da bir canlılık kazanan ilişkiler, II. Meşrutiyet döneminde de sürmüştür. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ABD tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.[4]

Ancak I. Dünya Savaşı'na giden süreçte Türk-Amerikan ilişkileri yavaş yavaş gerilmeye başlamıştır. İlişkilerin bozulmasındaki önemli nedenlerden biri Amerika'nın Yunanistan'a, "Idaho" ve "Missisipi" adlı iki savaş gemisini satmak istemesidir. Polonyalı bir babanın oğlu olarak dünyaya gelen, sonra Müslümanlığı seçen ve Osmanlı hizmetine girip 22 Haziran 1914'te Osmanlı Devleti'nin Washington Büyükelçiliği görevine başlayan Rüstem Bey, gemilerin satışına engel olmak için Başkan Wilson'la bizzat görüşmüştür. Rüstem Bey çok kısa süren bu görüşmede Wilson'dan ilginç bir cevap almıştır. Wilson, Yunan elçiliğinin gemilerin savaş için değil, barışı korumak maksadıyla satın alınacağı şeklinde kendisine teminat verdiğini söylemiştir. Rüstem Bey ise Osmanlı Devleti'nin İngiltere'den sipariş ettiği "Reşadiye" ve "Sultan Osman" dretnotlarının tesliminden önce Amerika'nın Yunanistan'a "Idaho" ve "Missisipi"yi teslim etmesi durumunda Türk-Yunan donanmaları arasındaki dengenin bozulacağını ve ABD'nin bu şekilde Türk-Yunan rekabetine dolaylı da olsa karışmış olacağını dile getirmiştir. Buna rağmen Senato'da yapılan oylama ile gemilerin Yunanistan'a satışı kabul edilmiştir.[5]

İlişkilerin gerginleşmesine neden olan bir diğer olay ise Amerika'daki Rum ve Ermenilerin Türkiye aleyhinde yaptıkları kötü propagandalara Ahmet Rüstem Bey'in Amerikan gazetelerindeki beyanatlarıyla karşılık vermesi olmuştur. Özellikle Ermeni katliamı yapıldığı şeklindeki propagandalara cevap olarak Ahmet Rüstem Bey, 8 Eylül 1914 tarihli *Evening Star* gazetesine verdiği demecinde Türkiye aleyhinde yapılan propagandaların asılsız olduğunu bunların Fransa ve İngiltere'nin kışkırtması sonucunda ortaya atıldığını ve amaçlarının Osmanlı Devleti'ni zayıflatmak olduğunu belirtmiştir. Amerika'da yaşayan zencilerin, ABD'nin istilasını kolaylaştırmak için Japonlarla anlaştıklarının belirlenmesi durumunda ne kadarının hayatta bırakılacağı sor-

---

3 Köprülü, *a.g.m.*, s. 933. Erhan, *a.g.e..*, s. 132.

4 Akdes Nimet Kurat, *Türk Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış*, Ankara, 1959, s. 37. Erhan, *a.g.e..*, s. 376.

5 Mine Erol, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*, Ankara, Bilgi Basımevi, 1976, s. 31 vd.

sunu yönelterek Amerikan Hükümetinin Osmanlı Hükümeti ile empati kurmasını istemiştir.[6] Rüstem Bey'in bu açıklamalarından rahatsız olan Wilson, Osmanlı Hükümeti'nden Rüstem Bey'in geri çağırılmasını istemiştir. Bunun üzerine Rüstem Bey Ekim 1914'te Amerika'dan ayrılmıştır.[7] Bir ay sonra 11 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti İtilaf Devletleri'ne savaş ilan etmiş, 6 Nisan 1917'de ise ABD, Osmanlı Devleti'nin müttefiki Almanya'ya savaş ilan ettiğini açıklamıştır. Bununla birlikte her iki ülke birbirine doğrudan bir savaş ilanında bulunmamış ve iki taraf da ilişkilerin sürdürülmesinden yana bir tavır sergilemiştir. Ancak Almanya'nın baskılarına dayanamayan Osmanlı Devleti 20 Nisan 1917'de Amerika ile diplomatik ilişkileri kestiğini açıklamıştır. Notanın verilmesinden sonra Amerika, İsveç elçiliği yoluyla Türkiye'deki vatandaşlarının haklarını korumaya devam etmiştir.

ABD'yi, Almanya'ya savaş ilan etmeye götüren süreç ve bu süreçte Amerikan dış politikasının geçirdiği köklü değişiklikler, I. Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD'nin gerek Orta Doğu politikasının ve gerekse Türkiye politikasının şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. Aşağıda göreceğimiz üzere ABD, savaş sonrası Orta Doğu politikasını bu bölgenin Almanya nüfuzuna girmesini engellemek hedefi üzerine kurgulamıştır.

1913'te ABD'nin 28. Başkanı olan Woodrow Wilson o zamana dek Avrupa'nın siyasetine uzak duran geleneksel Amerikan dış politikasını değiştirerek savaşmakta olan bir dünyada Amerika'nın görevinin ne olacağı sorusuyla meşguldü. Bu yeni kıta ne yapmalıydı ki dünyanın geri kalanı bunu bir ideal olarak görsün? Aslında ilk etapta Wilson'un en önemli hedefi ABD'yi savaştan uzak tutmaktı.[8] Başkan Wilson 19 Ağustos 1914'te Kongre'de yaptığı konuşmasında Avrupa'daki savaşı çılgınlık olarak değerlendirdi ve Amerika'nın bu çılgınlığa vereceği cevabın tarafsızlık olacağını söyledi. Avrupa'nın geri kalanı silaha sarılırken, Amerika barış için uğraşacaktı. Wilson'a göre Amerikan ulusunun esas görevi arabuluculuk yapmaktı.

Wilson'un ABD dış politikasında meydana getirdiği değişikliği kavrayabilmek için söz konusu dış politikanın iki temel prensibini ele almamız gerekir. Bunlardan birincisi Monroe Doktrini, ikincisi ise Açık Kapı ilkesidir.

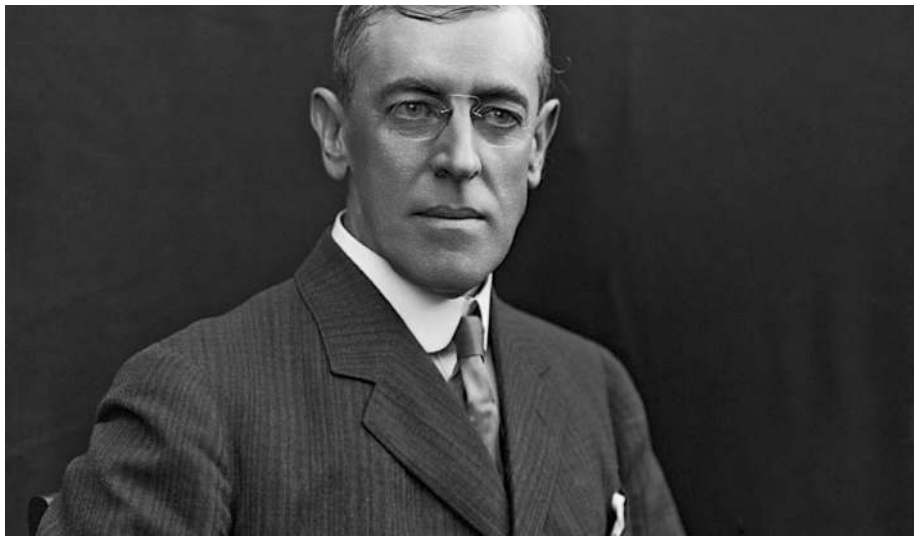
Monroe Doktrini 1823 yılında Başkan James Monroe'nun Kongre'ye gönderdiği yıllık mesajının son kısmından ibarettir ve mesajda iki ana fikir belirtilmiştir. Bunlardan biri kolonizasyonun reddi diğeri de Avrupa'nın Amerika

---

6 Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyükelçisi Rüstem Bey*, Ankara, 1973, s. 20 vd.

7 Erol, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde…*, s. 66; Erhan, *a.g.e.*., s. 386.

8 Robert Divine, T. H. Bren, *America Past and Present*, Glenview, 1987, s. 695. Lewis Paul Todd, Merle Curti, *Rise Of The American Nation*, New York, 1961, s. 628.

Woodrow Wilson

kıtasındaki milletlerin işlerine, onların bağımsızlığını tehdit edecek biçimde müdahale edemeyeceğini ilan eden karışmazlık ilkesidir.[9] Dışişleri Bakanı John Quincy Adams tarafından son şekli verilen bu doktrinle iki Amerika kıtasının "herhangi bir Avrupa devleti tarafından yeni kolonizasyonlara tabi sayılmaması gerektiği" ve herhangi bir Avrupa devletinin "Latin Amerika devletlerini ezmek veya onların mukadderatını herhangi bir şekilde kontrol etmek" maksadıyla araya girmesinin ABD'ye karşı bir hareket olarak değerlendireceği ilan edildi.[10] Böylece Amerika Birleşik Devletleri "Yeni Dünya" dışındaki olaylarla ilgilenmeyecek bir yalıtılmışlık politikası içerisinde dış politikasına yön vermeyi amaçladı.

"Açık Kapı" ilkesi ise Monroe Doktrini'nin biraz dışına çıkılması anlamına gelebilir. 19. yüzyılın son on yılında emperyalizm büyük devletlerin takip ettikleri temel politika prensibi haline gelmişti. 1894-1895'te Japonlar tarafından mağlup edilen Çin, ekonomik imtiyazlar koparmak için Avrupalı devletlerin iştahını kabartıyordu. Rusya, Kuzey Mançurya'yı fiilen ele geçirmişti. Almanya Kiao-Chow limanını kiralayarak Uzak Doğu ticaretinde etkili bir mevkiye gelmişti. Fransa da Uzak Doğu'da etkili imtiyazlar elde etmişti. Bu devletlerin, özellikle de Almanya'nın Uzak Doğu'da etkin olması İngiltere

9 Divine, *a.g.e..*,, s. 264. Allan Nevins, H.Steele Commager, *Amerika Birleşik Devletleri Tarihi*, Çev: Halil İnalcık, İstanbul, Varlık Yayınları, 1961, s. 160.

10 Nevins, Commager, *a.g.e..*, s. 161.

başta olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ni rahatsız etmişti. Bu ortamda 1899 yılında Washington farklı bir tavır takındı. Bu tavır değişikliğinde ülkedeki ticaret çevrelerinin ve Dış Ticaret Bürosu'nun etkisi de büyüktü. Sanayi ve ticaret çevreleri kıta dışında özellikle de Uzak Doğu'da daha etkili siyaset takip edilmesi için hükümet üzerinde baskı yarattı. Dış Ticaret Bürosu'nun, "Amerika'nın dünya pazarlarına açılması için" Çin'i "en ümit verici noktalardan biri" olarak göstermesi ülkedeki bu eğilimi kuvvetlendirdi.[11] ABD, rekabet gücünü artırmak için Avrupa'ya mal satmalı ve hammadde yarışında Avrupalı sömürgecilerin tekeline son vermeliydi.

Yukarıda kısaca değindiğimiz bu iki ana prensip I. Dünya Savaşı'na kadar ABD dış politikasına yön verdi. Açık Kapı ilkesi ile ABD, Monroe Doktrini esaslarının aksine, kıta dışında faaliyet alanları yaratmak, özellikle de ekonomik anlamda imtiyazlar elde etmek için ilk adımı attı. Bu süreç aslında 1899'un öncesinde başladı. 1897'de Hawai Adaları'nın ilhakı, 1898'de İspanya ile girişilen rekabet bu yöndeki adımlardı.[12] Birleşik Devletler'in, İspanya'ya karşı verdiği mücadele Porto Riko, Küba ve Filipinlerin kontrolünü ele geçirmesini sağladı. Bunlar Monroe Doktrini'nin ruhuyla taban tabana zıt emperyalist hareketlerdi.

Woodrow Wilson her ne kadar ABD'yi savaştan uzak tutarak sadece savaşın yarattığı ticaret potansiyelinden yararlanmak istediyse de savaşın bir gün Amerika'nın da kapısını çalacağı ihtimalini göz ardı edemiyordu. Nitekim Almanlar kapıyı ilk kez 17 Mayıs 1915'te çaldı. Bir İngiliz yolcu gemisi olan "Lusitania" İrlanda açıklarında, bir Alman denizatlısının torpido saldırısı sonucunda battı ve 1200'den fazla insan öldü. Bunların arasında 128 ABD vatandaşı bulunuyordu.[13] Wilson, sert bir dille kaleme aldığı notayı Alman elçiliği vasıtasıyla Berlin'e gönderdi.[14] ABD tarafsızlığını korudu. Wilson'un soğukkanlı dış politikası ile Amerika'yı savaştan uzak tutması, onun, "O bizi savaşa sokmadı" sloganıyla 1916 seçimlerinden galip çıkarak başkanlık koltuğunda kalmasını sağladı.[15] Savaş dışı kalmayı başaran ülkede işlerini sürdüren Amerikalı tüccarlar ve bankalar savaşın çok iyi bir gelir kaynağı olduğunun

---

11 *Y.a.g.e..*, s. 365.

12 Vedat Gürbüz, "Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson ve Milletler Cemiyeti", *Atatürk Yolu*, Mayıs-Kasım 2002, C.8, Yıl:5, S. 29-30, s.91. Türkkaya Ataöv, *Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu*, I. Basım, Ankara, Doğan Yayınevi, 1968, s. 105-119.

13 George Brown Tindall, David E. Shi, *America A Narrative History*, New York, 1996, s. 1035.

14 Notanın tam metni için bkz. Jennifer D. Keene, *The United States and the First World War*, Harlow, Longman, 2000, s. 91-92

15 Divine-Breen, *a.g.e..*, s. 701-702

farkındaydılar. Amerikalı bankacılar Fransa ve İngiltere'ye borç para veriyor, onlar da Amerika'dan silah ve cephane alıyorlardı.[16] Ancak bu ortam uzun sürmedi. Almanlar Amerika'nın kapısını ikinci kez 1917'de çaldı. 8 Amerikan ticaret gemisi Atlantik'te Almanlar tarafından torpillenerek batırıldı. Bunun yanı sıra Meksika'yı ABD'ye karşı kışkırtmak suretiyle savaşa sokmaya yönelik bir Alman girişimi de ortaya çıkarıldı. Bütün bu gelişmeler Amerika'da Alman aleyhtarlığını arttırdı. Bu ortamda barışı sürdürme ve savaştan uzak kalma çabaları sonuçsuz kaldı.[17] 3 Şubat 1917'de Başkan Wilson Temsilciler Meclisi ve Senato'nun önünde bir konuşma yaparak Almanya'ya savaş ilan edilmesini istedi.[18] Wilson şöyle seslendi: "…Bizzat medeniyetin geleceği söz konusu olduğundan milleti savaşa, savaşların en felaketlisine sürüklemek korkunç bir şeydir. Fakat hak, barıştan daha kıymetlidir ve biz daima yüreğimizin derinliklerinde taşıdığımız şeyler için savaşacağız, hakkın evrensel egemenliği için savaşacağız. Hizmet edilecek hiçbir bencil amacımız yok. Sömürge istemiyoruz, fetih istemiyoruz. Ama dünya, demokrasi için güvenli hale getirilmelidir. Küçük milletlerin hak ve hürriyetleri için bütün milletlere barış ve emniyet getirecek ve nihayet dünyayı özgür yapacak bir şekilde hür milletler birliği vasıtasıyla bütün dünyada hakkın hâkim olması için savaşacağız. Ve böylece cennetteki barış tüm dünyaya getirilecektir…" Wilson savaşı sona erdirecek şeyin yine savaş olduğuna inanıyordu.

Wilson'un Almanya'ya karşı savaş ilanı isteği, senatoda 6 Nisan 1917'de oylamaya konuldu ve 50 red oyuna karşılık 373 oyla kabul edildi.[19] Amerika tarafsızlık politikasına son vererek resmen I. Dünya Savaşı'na girmiş bulunuyordu. Peki, ABD'yi savaşa götüren gerçek nedenler neydi? I. Dünya Savaşı'na kadar ABD dış politikasına yön veren Monroe Doktrini ve Açık Kapı ilkesi savaşın başlamasıyla bir tehditle karşı karşıya kaldı. Wilson, Lusitania'nın batırılması olayından sonra soğukkanlılığını muhafaza etmeyi başardı. Ancak Almanlar, ticaret gemilerine saldırarak Amerika'nın Atlantik'teki ticaretine

---

[16] Nevins-Commager, *a.g.e..*, s. 380. Savaşın ABD ekonomisine yaptığı katkılar için bkz. Pierre Renouvin, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi (1914-1918)*, C.2, Çeviren: Adnan Cemgil, İstanbul, Altın Kitaplar, 1969, s. 304-307. Nauf Kuyucuklu, *İktisadi Olaylar Tarihi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay., 1982, s. 245-255

[17] Nevins-Commager, *a.g.e..*, s. 381

[18] Ali Çimen, *Tarihi Değiştiren Konuşmalar*, Birinci Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2005, s. 88-89. Wilson'un konuşmasının İngilizce metni için bkz. Gerald J. Goodwin, vd., *A History of The United States*, New York, 1985, s. 616-617. Keene, *a.g.e..*, s. 92-93 ; Woodrow Wilson bu tür açıklamaları savaş boyunca tekrarlamıştır. Bkz. "Wilson'un Yeni Nutku", *Vakit*, 5 Eylül 1334, no: 341, s. 1

[19] Todd-Curti, *a.g.e..*, s. 630.

zarar vermeye başlamasıyla birlikte Wilson tutumunu daha da sertleştirerek savaş ilan etti. Almanya'nın Orta Doğu, Afrika ve Uzak Doğu'da önemli ölçüde nüfuz sahibi olması ABD'nin Açık Kapı ilkesine büyük darbe vuruyordu. Özellikle Atlantik'te dolaşan Alman denizatlıları Amerikan ticaret gemilerine saldırınca denizlerdeki serbest dolaşım önlenmiş ve Amerikan ekonomisi darbe almıştı.[20] Wilson, ABD'nin bağlı olduğu bu temel ilkelerin uygulanmasının önünde en büyük engel olan Almanya'ya karşı savaşa girerken Amerika'nın savaşa girme nedenlerini çok daha farklı çerçevede dünya kamuoyuna sundu. ABD, Almanya'nın savaşı kazanması ihtimali karşısında kendi güvenliğini ve uluslararası ticaretteki var olma mücadelesini tehlikede gördüğü için I. Dünya Savaşı'na katıldı.[21] İşte tam bu noktada karşımıza Wilson'un ünlü 14 maddelik prensipleri çıkmaktadır. İleride hazırlanış aşamasını inceleyeceğimiz bu prensiplerin 3 ve 12. maddelerini burada ayrıca ele almak istiyoruz ki, 3. ve 12. maddelerle birlikte Wilson, Amerika'nın yeni dış politikasının asıl amacını üstü örtülü olarak ortaya koymaktadır. Eğer Avrupa'nın politikasına ve savaşlarına karışılacak olursa bunun yasal dayanağı ne olacaktı? Dünyada "demokrasinin önderliğini" yapacak bir ulus için uluslararası arenada hangi prensipler çerçevesinde mücadele verilecek ve ABD çıkarları hangi prensipler dâhilinde korunmaya çalışılacaktı?

Wilson 14 prensibiyle ortaya koyduğu "yeni diplomasi" kuramıyla savaştan elde edemediği maddi kazançları diplomatik yollarla masa başında elde etmeyi planlıyordu.[22] 3. maddeye baktığımızda bu maddenin "Açık Kapı" ilkesi ile aynı amacı güttüğünü görmekteyiz. Bu maddeye göre "barışı kabul eden ve onun devamlılığı için birleşen bütün milletlerin arasında mümkün mertebe bütün iktisadi engellerin kaldırılması, ticaret alanında eşit hakların tesisi" kabul ediliyordu.[23] Bu madde ortaya koyuyor ki Wilson maddi kazançlar peşindeydi ve bunun için eşit rekabet ortamını yaratmayı planlıyordu. Bu maddeyle ilgili olarak bir üst madde olan 2. madde de ise Wilson, denizlerde tam serbestiyi amaçlıyordu. Bu serbesti, eşit rekabet için ön koşuldu.

Wilson'un üzerinde durduğu diğer önemli nokta, Osmanlı İmparatorluğu'nu ilgilendiren ve imparatorluk içindeki uluslara kendini yönetme hakkı

---

[20] Murat Sarıca, *Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları*, İstanbul, SBF Yay., 1982, s. 112

[21] A. Ş. Esiner, *Siyasi Tarih (1915-1939)*, Ankara, 1953, s. 33

[22] Gürbüz, *a.g.m.*, s. 90.

[23] 14 Prensibin tamamı için bkz. *Vakit*, 6 Teşrinievvel 1334, no: 342, s. 1; 14 Prensip ve Wilson'un 27 Eylül tarihli nutku ile 4 Madde'si için ayrıca bkz. "Yeni Umumi Sulh Teklifi", *Tanin* 6 Teşrinievvel 1334, no: 3525, s. 1-2

tanıyan "self-determinasyon" ilkesiydi. Türk hâkimiyetinde bulunan diğer milletlere geniş bir muhtariyet tanınarak yeni pazarlar elde edilecekti. Bu bölgelerdeki nüfuzu malum olan diğer Avrupa devletleri ile ekonomik alandaki rekabet böylelikle daha kolay olacaktı. Orta Doğu'da ne kadar fazla sayıda yeni nüfuz alanları yaratılırsa ABD'nin ekonomik alanda elde edeceği gelir o kadar fazla olacaktı.

Burada gözden kaçırılmaması gereken asıl nokta Wilson'un 12. madde ile gündeme getirdiği "self-determinasyon" ilkesinin aslında sömürge ve işgal altındaki milletlere hemen özgürlüklerini kazandırmamasıdır. Buna en iyi örnek Vietnam'dı. Versailles görüşmeleri sırasında garsonlukla uğraşan ve daha sonra ABD'ye karşı verilecek bağımsızlık mücadelesinin lideri olan Ho Chi Minh, ülkesinin Fransa'ya karşı verdiği özgürlük mücadelesinin Wilson tarafından desteklenmesini istiyordu. Ancak Wilson'un gözünde bu talebin hiçbir değeri yoktu ve Minh'in bütün görüşme isteklerini geri çevirdi.[24] Vietnam örneğine benzer bir şekilde İrlanda sorununda da aynı tavrını sürdürdü ve İrlandalı milliyetçilerin kendilerini İngiliz yönetiminden kurtarma teşebbüslerine ilgi göstermedi. Konferans süresince İrlanda meselesinin İngiltere için bir iç sorun olduğu ve karışılamayacağı düşüncesini savundu. Ona göre İrlandalılar zaten demokratik bir ülkede yaşamaktaydı ve kendi sorunlarını demokratik bir yolla çözebilirlerdi.[25] 12. maddeye rağmen, Wilson'un bağımsızlık peşinde koşan halklara bu şekilde ilgisiz kalması 14 maddeden oluşan Wilson Prensipleri'nin asıl amacının ne olduğunu ortaya koyuyordu.

[24] Gürbüz, *a.g.m.*, s. 90

[25] Margaret Mc. Millan, *Paris 1919, 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi*, İstanbul, ODTÜ Yayıncılık, 2004, s. 19.